

**РОЛЬ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА
В СТРУКТУРІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

У статті розглянуто проблему риторичної підготовки майбутніх вихователів у вищих навчальних закладах, визначено необхідність формування риторичної культури майбутніх вихователів на дошкільному факультеті вищих навчальних закладів у процесі дослідження проблеми педагогічної творчості й ролі мотиваційно-ціннісного компонента в структурі педагогічної діяльності.

Ключові слова: *риторика, риторична культура, професійна компетентність, складники компонента.*

Важливим показником розвитку держави й суспільства є володіння її громадянами культурою мовлення та мовленнєвого спілкування, опанування якою має починатися ще в дошкільному віці. Від цього залежить становлення й подальший розвиток людини як особистості, успішність її навчання та виховання. Не випадково в Законі України “Про дошкільну освіту”, Базовому компоненті дошкільної освіти, Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі”, проєкті “Дошкілля” як одне з головних завдань дошкільного виховання й навчання визначено забезпечення опанування дітьми рідною мовою, засвоєння ними літературних норм, прагнення виражати власне ставлення до довкілля, самостійно знаходячи для цього різні мовні засоби, формування вміння домовлятися, не втручатися в розмову дорослих, спокійно відстоювати свою думку, слухати співрозмовника й без потреби не перебивати його.

Вирішити ці завдання в змозі фахівець дошкільного навчального закладу високого рівня професіоналізму, важливим складником якого є риторична культура, володіння якою дає можливість вихователю розвивати в дітей мовлення, формувати в них соціально-комунікативні вміння, колективні відносини, створює умови для виховання чуйності, дбайливого ставлення до національної спадщини. На необхідність спеціальної підготовки до навчання й виховання дошкільників, важливість ґрунтовної мовно-риторичної підготовки вихователів указували Х. Алчевська, О. Водовозова, С. Русова, Н. Тихєєва, К. Ушинський.

Проте в сучасних вищих навчальних закладах, де готують фахівців дошкільної галузі освіти, питанням формування в студентів риторичної культури не приділяють достатньої уваги. Про це свідчать результати проведеного пілотажного дослідження, згідно з якими, у середньому лише 51% студентів випускних курсів (усього продіагностовано 706 майбутніх фахівців) має задовільний рівень розвитку риторичної культури.

Актуальність теми в тому, що в сучасному суспільстві необхідний педагог, який майстерно володіє мистецтвом взаємодії з дітьми, колегами, батьками; вміє заздалегідь передбачати складності та прогнозувати результати, оперативно знаходити оптимальні педагогічні рішення в нестандартних ситуаціях.

Проблемі вдосконалення підготовки дошкільних педагогів на сучасному етапі розвитку освіти присвячено дослідження Л. Артемової, Е. Белкіної, А. Богуш, Г. Гавриш, Л. Коваль, О. Кононко, В. Кйона, Н. Лисенко, Н. Манжелій, Т. Науменко, В. Пабат, Л. Покроєвої, О. Поліщук, Т. Танько, Х. Шапаренко та ін.

Аналіз наукової літератури з проблеми формування риторичної культури дає можливість виокремити такі аспекти її вивчення: формування в студентів навичок монологічного висловлювання (Г. Васильєва, Л. Головата, В. Костомаров, В. Скалкін та інші); характеристика мовленнєвих якостей учителя (Д. Балдинюк, Р. Хмелюк та інші); комунікативна підготовка майбутнього педагога (В. Кан-Калік, М. Петров, В. Полторацька, В. Ряховський, І. Страхів та інші); визначення функцій мовлення в педагогічному процесі (М. Головань, Н. Іполітова, Т. Ладиженська та інші); розвиток педагогічної творчості (М. Лазарєв, І. Синиця, І. Страхів) та риторико-мовленнєвого компонента в структурі педагогічної діяльності (В. Артемов, М. Вашуленко, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, А. Капська, М. Пентилюк, Г. Сагач, Л. Ткаченко, О. Штепа).

Мета статті – обґрунтувати необхідність формування риторичної культури майбутніх вихователів на дошкільному факультеті вищих навчальних закладів у процесі дослідження проблеми педагогічної творчості й ролі мотиваційно-ціннісного компонента в структурі педагогічної діяльності.

Для вироблення власної позиції щодо визначення структурних компонентів риторичної культури майбутніх фахівців дошкільного навчального закладу нами проаналізовано:

- 1) особливості його професійної діяльності щодо формування риторичної культури дошкільників;
- 2) наукові праці, в яких розглянуто структуру професійно-педагогічної культури, оскільки досліджуваний феномен розглядаємо як її складову (В. Гриньова, Н. Крилова, В. Сластьонін, О. Шевнюк та інші).

Одним із головних завдань професійної діяльності вихователя в процесі формування в дошкільників основ риторичної культури є розвиток мовлення.

Адже інтелект, що виникає на етапі раннього дитячого віку та інтенсивно вдосконалюється в дошкільному, молодшому шкільному й підлітковому віці, розвивається тільки за неодмінної умови – оволодіння мовленням. Якщо дорослі, які оточують дитину, навчають її говорити вже з віку немовля, то в неї розвивається здібність до уявлення, мислення.

Мовлення людини – це процес правильного використання лексичних, граматичних, акустичних знаків для спілкування, пізнання, саморегуляції, які встановлюються традиційно й виявляються нормою мови. Щоб оволодіти нормою рідної мови, дитині треба запам'ятати традицію використання мовних знаків: їх сполучення, взаємозамінювання, звукове оформлення. Це можливо лише тоді, коли дитина постійно має можливість активно спілкуватися. Активне спілкування – це можливість висловлювати думки, спілкуватися, виражати оцінки реальності, володіючи культурою мовлення й користуючись її законами. Дитина повинна навчитися “відчувати” мову в природному живому спілкуванні й засвоювати її інтуїтивно.

Мова – інструмент розвитку вищих відділів психіки людини, що росте. Навчаючи дитину рідної мови, дорослі одночасно сприяють розвитку її інтелекту та вищих емоцій, готують основу для подальшого життя в соціумі.

Особливе значення оволодіння риторичною культурою має для майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти, оскільки, по-перше, вихователі є основним взірцем у процесі формування всіх видів мовленнєвої діяльності дошкільника: слухання, говоріння, читання, письма. Фахівцям цієї ланки освіти доводиться проводити велику за обсягом пропедевтичну роботу, що, у свою чергу, потребує високої культури мовлення, досконалої техніки мовлення, риторичної підготовки. По-друге, у дошкільному віці створюється мотивація навчання, дитина залучається в нові комунікативні ситуації спілкування, зацікавлюється активною діяльністю в процесі навчання, робить спробу аналізувати мовлення власне й чуже. Навчити її цього мусить вихователь, що володіє риторичною культурою [7].

У дитячому дошкільному навчальному закладі передбачені різноманітні форми навчально-виховної роботи, і до кожної з них вихователь має знайти необхідний риторичний інструмент: заняття ручної праці потребують пояснення, коментарів, мовних ілюстрацій; заняття з формування математичних елементарних уявлень – образного мовлення, яке стимулює образне мислення; заняття природничого циклу – описового мовлення, створення словесних образів, “олюднення” неживих предметів тощо. Особливого значення набувають заняття з розвитку мовлення, які мають на меті збагатити словник дитини, розвинути навички моно та діалогічного мовлення, уведення дитини у світ комунікативних взаємодій з однолітками, дорослими.

Мотиваційно-ціннісний компонент посідає провідне місце в структурі риторичної культури фахівця дошкільного навчального закладу, оскільки мотив є спонукальною причиною будь-якої дії, вирішальним елементом формування будь-якої особистісної якості. Саме через мотив інформація всіх спонукачів людської поведінки отримує вихід, реалізується в практичних діях.

Для нашого дослідження важливими є висновки науковців (Д. Кікнадзе [3], Н. Кузьміної [5], О. Леонтьєва [6] та інших) щодо формування мотивації діяльності:

– мотив викликається тільки тією потребою або тими потребами, що в конкретній ситуації набувають найбільш об’єктивної і суб’єктивної цінності. Знання й загалом здібність оцінювання дії відіграють одну з вирішальних ролей у виникненні мотиву, тому, як вважає Д. Кікнадзе, однією з умов виховання мотиву є інтелектуальне виховання й освіта [3, с. 55];

– у процесі мотивації людина не тільки усвідомлює свої потреби, способи та засоби діяльності їх задоволення, а й обирає предмет потреби з урахуванням індивідуального характеру самих потреб. Мотив як усвідомлене збудження для певної дії, власне, і формується в міру того, як людина враховує, оцінює, зважує обставини, за яких вона перебуває й усвідомлює мету, що перед нею постає.

У контексті нашого дослідження ми виділяємо такі провідні складники мотиваційно-ціннісного компонента, що характеризують риторичну культуру фахівця дошкільного навчального закладу:

– професійна спрямованість (ціннісне ставлення до педагогічної професії, професійний інтерес, прагнення самовдосконалювати власну педагогічну майстерність);

– усвідомлення вихователем значущості риторичної культури як умови успішності їхньої професійно-педагогічної діяльності;

– ціннісне ставлення до формування риторичної культури.

У сучасній вітчизняній психології та педагогіці вчені особливу увагу приділяють формуванню професійної спрямованості, хоча однозначного тлумачення цього поняття в психології ще немає. Професійна спрямованість часто трактується як сукупність мотивів, установок особистості, планів, ціннісних орієнтацій у галузі певної професійної діяльності. Саме в спрямованості виражаються цілі, заради яких діє особистість, її мотиви й суб'єктивне ставлення до різних сторін дійсності. Вона, таким чином, визначає успішність опанування людиною професії, а отже, і майбутньої професійної діяльності, та виступає як системоутворювальна властивість особистості, яка соціально зумовлена й формується шляхом виховання.

Теоретичною основою вивчення проблеми професійної спрямованості стала концепція спрямованості особистості як динамічних тенденцій С. Рубінштейна. Ним було висунуте положення про розвиток особистості в діяльності і поставлена проблема спрямованості, як "...питання про динамічні тенденції, що як мотиви визначають людську діяльність, самі, у свою чергу, визначаючись її цілями й завданнями [8, с. 216].

Змістовий аспект спрямованості включає ціннісно-сенсові утворення й цілі. Вони забезпечують внутрішню цілісність особистості, визначають головні і відносно сталі ставлення людини до себе, до інших людей, до професії і в цілому до світу. Ціннісно-сміслові утворення є найважливішими регуляторами життя й діяльності людини, у тому числі професійної [2].

Цінності, якими керується майбутній педагог у процесі професійної підготовки, пов'язані з його світоглядною позицією, з його особистісними пріоритетами [6]. У нашому випадку він відображає визнання оволодіння риторичною культурою як цінності, життєвої необхідності, прийняття образів кращих педагогів як орієнтирів у житті та професії.

Професійно-педагогічний інтерес як інтерес до педагогічної професії в цілому, до її окремих, соціально важливих аспектів (до навчання, виховання, спілкування, інноваційної діяльності тощо) характеризується значною інтенсивністю уваги, вольових зусиль та визначається соціально обґрунтованим активним, пізнавально-інтелектуальним і творчим ставленням педагогів до професійної діяльності та прагненням до професійного самовдосконалення.

Однією з характерних особливостей професійних інтересів є те, що вони мають на меті, передусім, розкриття творчих сил і здібностей людини, її всебічного й гармонійного розвитку. Основу професійного інтересу становлять усвідомлені духовні потреби людини, що задовольняються в процесі трудової діяльності, а спрямованість інтересу на певну професійну діяльність зумовлена прагненням задовольнити індивідуальний характер цих потреб, тобто працювати в тій сфері професійної діяльності, яка розкриває найбільш повно можливості для інтелектуального, морального, вольового, естетичного розвитку і, як наслідок, для соціального самоствердження.

Усвідомлений інтерес до професії може мати місце там і тоді, коли особистість усвідомлює свої індивідуальні особливості та їхню відповідність до змісту, специфіки професійної праці. Це потребує розглядати як предмет професійного інтересу не тільки зміст, а й специфіку професії [4, с. 16].

У структурі інтересу до професії розрізняють цілі *поточні* й *перспективні*. Перші визначають широту інтересів, другі – їхню глибину, рівень усвідомленості, перспективність.

Характерна особливість перспективних цілей полягає в тому, що вони відображають життєву цілеспрямованість людини, котра може мати соціальну спрямованість (дати користь суспільству) і відповідати суто особистим інтересам (розвиток здібностей, самоствердження як рівноправного члена колективу).

Трансформація життєвого ідеалу в професійний і є основним етапом зародження інтересу до професії.

Як свідчать результати досліджень (О. Ковальов, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Якунін та ін.), найбільш усвідомлюються особистістю поточні цілі, які у своїй більшості сприймаються як необхідні засоби досягнення перспективних цілей. Так, перспективна мета посісти гідне місце в суспільстві передбачає досягнення поточних цілей: опанування професією, розвиток відповідних професійно важливих якостей.

Оскільки загальною кінцевою метою нашого дослідження є сформованість риторичної культури в майбутніх фахівців дошкільного навчального закладу, то ставлення студентів до своєї майбутньої професії можна розглядати як передумову прийняття кінцевих цілей їхньої професійної підготовки.

Висновки. Отже, мотиваційно-ціннісний компонент риторичної культури майбутнього вихователя є надзвичайно значущим, оскільки має за основу стійку систему мотивів і цінностей, що орієнтують професійну підготовку студента, визначають її спрямованість на формування досліджуваного феномену.

Список використаної літератури

1. Абульханова К.А. Психология и сознание личности [проблемы методологии, теории и исследования реальной личности] : избр. психол. труды / К.А. Абульханова. – М. : Модэк, 1999. – 224 с.
2. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М. Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.
3. Кикнадзе Д.А. Потребности. Поведение. Воспитание / Д.А. Кикнадзе. – М. : Мысль, 1968. – 148 с.
4. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста : метод. пособ. / Н.Б. Крылова. – М. : Высш. шк., 1990. – 142 с.
5. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя / Н.В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1967. – 183 с.
6. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. – М. : МГУ, 1981. – 584 с.
7. Мартышина Н.В. Ценностный компонент творческого потенциала личности педагога / Н.В. Мартышина // Педагогика. – 2006. – № 3. – С. 48–57.
8. Рубинштейн С.Л. Проблема способностей и вопросы психологической теории / С.Л. Рубинштейн // Вопросы психологии. – М., 1960. – № 3. – С. 34–52.
9. Сковорода Г.С. Твори : у 2 т. / Г.С. Сковорода. – К. : Обереги, 1994. – Т. 1. – 528 с.; Т. 2. – 479 с.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2013.

Тарасова В.В. Роль мотивационно-ценностных компонентов в структуре педагогической деятельности будущего воспитателя дошкольного учебного заведения

В статье рассматривается проблема риторической подготовки будущих воспитателей в высших учебных заведениях, определяется необходимость формирования риторической культуры будущих воспитателей в дошкольном факультете высших учебных заведений в процессе исследования проблемы педагогического творчества и роли мотивационно-ценностного компонента в структуре педагогической деятельности.

Ключевые слова: *риторика, риторическая культура, профессиональная компетентность, составляющие компонента.*

Tarasova V. A role of motivational valued komponenta is in structure of pedagogical activity of future educators of preschool educational establishments

In the article the problem of rhetorical preparation of future educators is considered in higher educational establishments, the necessity of forming of rhetorical culture of future educators is certain on the preschool faculty of higher educational establishments in the process of research of problem of pedagogical creation and role of motivational valued components in the structure of pedagogical activity.

Key words: *rhetoric, rhetorical culture, professional competence, components of component.*